

A

D.N

4/9 1946

Arbetarklassen och socialismen

Då partier samlade kring en socialistisk åskådning av marxistisk typ för ett halvt århundrade sedan vann fäste inom arbetarklassen i en rad länder var detta ur skilda synpunkter naturligt. Den frälsningslära som marxismen innebär väddade direkt och uteslutande till arbetarklassen: denna klass, och endast denna, framställdes som skickad att undanröja sedan det mänskliga samhällets tillkomst bestående orättvisor och att skapa en ny ordning, under vilken klasskillnader, fattigdom och krig, ja, t. o. m. brottslighet, osedlighet och personlig tarvighet skulle försvinna. Man resonerade föga om hur det nya samhället skulle komma till stånd och hur det skulle inrättas, ty enligt det marxistiska schemat frambragtes detta samhälle av utvecklingen själv med proletariatet som verktyg, och att närmare diskutera dess uppbyggnad var, hade Marx förklarat, ett bevis på ovederhäftighet och förhävelse. I den populära agitationen spelade emellertid hänvisningen till de bestående sociala olikheterna den främsta rollen. Socialismen skulle i praktiken i första rummet medföra en lika fördelning, och en sådan skulle, med de till samhällets tjänst stående produktivkrafterna, betyda välstånd för alla. Om en begränsning av friheten i samband med socialismen eller — vilket då var det samma — socialiseringen var så mycket mindre tal som denna omändning sades skola medföra själva den statliga tvångsordningens avveckling.

Detta stora perspektiv gav färg och eld åt den socialistiska propagandan, men det var sannolikt inte så verkningsfullt när det gällde att vinna arbetarklassen som de på kort sikt framförda reformkraven. Genom dessas förverkligande skulle arbetarnas ställning höjas redan inom det bestående samhället. Fackföreningarna hade till uppgift att förbättra löner och arbetsvillkor i solidaritetens tecken, Kooperationen skulle beivra monopolism och uppskörtning inom handeln, den politiska rörelsen hade att verka för socialpolitiska reformer — minimi-

arbetsdag, arbetarsemester, ålders-, olycksfalls- och arbetslöshetsförsäkring. Denna linje blev länge den helt dominerande, medan socialiseringstanken sköts undan. Den svenska socialismen — liksom motsvarande rörelser i de flesta länder — blev huvudsakligen ett demokratiskt och radikalt reformparti. Här har dess insatser varit utomordentliga. Ingen kan med fog förneka att sociallagstiftningen i Sverige främst är socialdemokratins förtjänst, även om understöd i stigande utsträckning erhållits från andra partier.

Redan det sist antydda förhållandet gör att socialpolitiken numera icke på samma sätt som förut framstår som en arbetarklassens sak. Den är snarare föremål för en tävlan mellan riktningar som var för sig spanar efter missförhållanden att avhjälpa, betryckta folkgrupper att stödja. Härtill kommer att stora delar av arbetarklassen kommit upp till en sådan ekonomisk ställning att de icke omedelbart profiterar av den utjämning som en stor del av socialpolitiken innebär. Reformerna kan icke finansieras blott genom den högre beskattning av de rika som för ett par årtionden sedan framstod som lösningen; beskattningen av de högre inkomsterna närmar sig redan bristningsgränsen. Det är icke längre fråga om att endast överföra från andra klasser till arbetarklassen, utan också om att utjämna inom denna klass, delvis om att överföra från välstående arbetare till andra, eftersatta folkgrupper.

Detta socialpolitikens dilemma jämte åtskilliga andra omständigheter gör det förklarligt att socialismens ursprungliga huvudlinje, socialiseringslinjen, änyo trängts i förgrunden, att man häri ser ett medel att bevara sammanhållningen inom arbetarklassen. Någon anledning finns visserligen icke att anta att arbetarna själva i regel med entusiasm omfattar denna linje. Tvärtom. All erfarenhet visar att de extrema ståndpunkterna inom socialistiska rörelser främst uppbäres av till över- och medelklassen hörande intellektuella, medan moderationen företrädes av arbetare. Den radikala utopismen är snarast de utifrån kommande arbetarledarnas sak. Den svenska socialdemokratins utveckling och närvarande läge bestyrker detta; det är akademikerna, icke fackföreningsmännen, som ivrat och ivrar för socialisering. Opinionsundersökningarna visar att en stor del av arbetarklassen står främmande

för de principer om planhushållning och statlig produktion som förkunnas av några ledare. Men ostridigt är likafullt att vissa grupper inom arbetarklassen ser framtidens lösen i socialisering. Varpå beror detta utom på den traditionella mystik som omger själva begreppet?

På vissa håll torde manoreflekterat anta att en socialisering automatiskt skall leda till ekonomisk jämlikhet och tillika till ojämlikhet högre välstånd för de fattigare folkgrupperna. Under inflytande av en sedan årtionden bedriven primitiv agitation ser man i fördelningsproblemet det enda väsentliga och föreställer sig rent av att den väldiga stegringen av arbetarnas standard under senare år beror på att de förmögnare grupperna tvingats att "dela med sig" i högre grad än tidigare. Hela denna felsyn torde dock vara stadd i försvinnande. För alla med någon ekonomisk insikt står det klart att arbetarnas förbättrade villkor i huvudsak är en följd av nationalinkomstens höjning, att en jämn inkomstfördelning icke skulle leda till avsevärda förbättringar för någon större grupp och att allmänt välstånd kan vinnas blott genom vidgad produktion — genom att göra kakan större, icke genom att dela den lika. Och det bör också under senare år ha blivit uppenbart för alla att socialisering icke i och för sig medför ekonomisk jämlikhet; exempelvis från Sovjet, där inkomstskillnaderna är lika stora som i de mest utpräglat kapitalistiska företagen, har här varit klargörande.

Den av socialistiska teoretiker drivna tesen att produktionen skulle ökas genom en socialistisk ordning torde icke öva stort inflytande på arbetarklassen. Den framträdde icke alls, eller ytterst sällan, i äldre socialistisk debatt, och den har av allt att döma icke heller i nutiden blivit ett slagkraftigt argument. Möjligen påverkar det dem som bibringats föreställningen att den ryska produktionsökningen efter 1917 beror på socialismen, icke på en industrialisering som i andra länder föregick inom den privata företagssamhetens ram.

Sannolikt torde socialiseringstanken huvudsakligen få sin prestige genom att den förknippas med tro på ett slags ekonomisk demokrati. Nu bestämmer enskilda företagare inom produktionen, resonerar man, i ett socialistiskt samhälle skall alla bestämma; därigenom blir folkstyrelsen en verklighet inom ekonomin liksom förut inom politiken. Från

denna utgångspunkt betraktar man med misstro och ovilja kritikernas påstående att den politiska friheten, liksom strejkrätten och andra för arbetarna dyrbara rättigheter, skulle avskaffas i en socialistisk stat. Man utgår från att socialisering ger makt åt arbetarna, åt majoriteten; däri ligger tillräcklig garanti för att åtminstone de rättigheter majoriteten sätter värde på blir bevarade.

De avgörande invändningarna mot denna tankegång är två. För det första kan själva socialiseringen antas nödvändig göra det successiva avskaffandet av vissa nu omhuldade friheter. Det går inte att under statens ledning planera produktionen och att samtidigt tillåta obegränsad kritik och opposition eller att ge varje arbetargrupp rätt att genom strejker sätta produktionsplanerna ur funktion. För det andra blir icke majoriteten, i den mening vi nu använder ordet, bestämmande i en socialistisk stat. Majoriteten kan fatta beslut om socialisering, men den beslutar samtidigt sin egen abdikation. Ty den maktssamling som därav följer leder till att de politiska ledarna, som tillika blir herrar över produktionen, kommer att bli, och tvingas att bli, en härskande klass, vars valde tryggas genom självrekrytering. Omvälvningen kommer, såsom den amerikanske sociologen Burnham uttryckt det, att bli en direktörernas revolution; det blir den till en enhet sammanslagna politiska och ekonomiska byråkratin som får ledningen. En omkastning av läget på fredligt sätt blir omöjlig, ty de härskande disponerar genom stats- och produktionsapparaten över medel att utan svårighet nedslå oppositionen. Varje enskild arbetargrupp kommer icke att ha att göra med en grupp arbetsgivare som den möjligen genom solidaritet kan betvinga, utan med en stat inför vilken den är maktlös.

På en sådan ordning tänkte icke socialismens ledande teoretiker. De utgick från att med socialismens seger skulle staten ersättas av en obunden arbetsgemenskap, och de talade med oro — jfr t. ex. Branting och Danielsson — om den stats-socialism som en produktionsordning under statens ledning skulle innebära. En sådan ordning skulle utan tvivel vara tilltalande för en byråkrati som enligt densamma skulle härska i folket och socialismens namn, men den kan, om dess beskaffenhet genomskådas, icke bli ett ideal för arbetarklassen.

D.N.
6/9 1946

Författningskompromiss i Frankrike

Det nya franska författningsförslaget avspeglar den ändrade situation som inträtt genom folkomröstningen i maj och nyvalen av nationalförsamling i juni. Bakom det förslaget, i april av den då sittande nationalförsamlingen med knapp majoritet antagna förslaget stod kommunister och socialister: huvudprincipen, maktens koncentration hos en representation med blott en kammare, var i främsta rummet ett uttryck för den kommunistiska uppfattningen. Enligt motståndarna, främst republikanska folkpartiet, var detta förslag ägnat att underlätta en övergång till diktatur, genomförd av kommunisterna och de radikala socialisterna i förening. Förslaget förkastades i maj med en miljons majoritet på tjugu miljoner röstande. Valen till ny nationalförsamling i juni gjorde det republikanska folkpartiet till det starkaste partiet. Nu har det försvagade socialistpartiet i stort sett samarbetat med detta parti, icke med kommunisterna. Resultatet har blivit ett författningsförslag som bär folkpartiets signatur och som i de centrala punkterna stöddes av socialisterna, medan det ivrigt bekämpas av deras konkurrenter till vänster.

I mycket innebär förslaget en återgång till grundsatsarna i 1875 års författning. Motiveringen vänder sig å ena sidan mot vad man kallar den presidentiella regimen, dvs. ett system med en folkvald och självständig president som i USA, å andra sidan mot ett "riksdagsvalde", en maktssamling hos en enda folkvald kammare. I stället för den absoluta maktfördelning som utmärker det första systemet, och den maktfusion som kännetecknar det andra, sättes en "uppdelning av

funktionerna", som förklaras utmärka parlamentarismen. Men denna parlamentarism skall omges av garantier som till större delen tidigare saknats. Med politiskt förståeligen skärpa vänder sig författningsutskottet mot tanken att dess förslag blott innebär en modifikation av den tredje republikens komprometterade statsskick.

Ser man till statsorganens uppbyggnad, är dock likheterna dominerande. Tvåkamarsystemet återinförs, vilket i viss mån beslöjas av att den direkt folkvalda kammaren kallas nationalförsamling. Den skall utses på fem år med allmän rösträtt för män och kvinnor; detaljbemärlelser rörande valet innehåller icke förslaget. Vid dess sida står det republikanska rådet (Conseil de la République), som till sin struktur nära motsvarar den gamla senaten. Rådets medlemmar väljs på sex år, varvid val av halva antalet sker vart tredje år, och valet skall förrättas av kommunala församlingar. Stort intresse har frågan hur valsättet skall regleras. I den tredje republiken blev de små jordbrukskommunerna starkt överrepresenterade i senaten, vilket var den huvudsakliga orsaken till den konservativa karaktär; all sannolikhet talar för att valordningen nu blir mer klart demokratisk. Presidenten väljs för sju år av parlamentet, alltså de båda kamrarna i förening — alldeles som enligt den gamla ordningen. Och liksom 1875 års författning förutsätter förslaget att den parlamentariskt ansvariga regeringen i praktiken skall utöva de allmänna exekutiva befogenheter (ledning av förvaltningen, verkställighet av lagarna, befäl över krigsmakten) som formellt tillkommer statschefen.

I förhållandet mellan statsorganen förutses emellertid avsevärda förändringar. Ministären är icke ansvarig inför det republikanska rådet, utan blott inför nationalförsamlingen, medan tidigare i realiteten även senaten kunde störta regeringar. Å andra sidan söker man skapa garantier mot missbruk av dagordningsinstitutet och över huvud säkra en större ministeriell stabilitet. En regering är skyldig att avgå blott om en majoritet av na-

467
68
68
58
2612